

מאור המועדים

מתורתו של הגאון רבי מרדכי אליעזר ווייסמאן זצ"ל

חג הסוכות תשפ"ד

גליון 6

הושענא רבה שמיני עצרת ושמיחת תורה

שאם יזדמן מי שישוב ודאי שיקרעו גזר דינו ויחזרו לקחת הפתקה שלו מיד השלוחים וכו', ולכן כל יום ה' י' יש בו קצת דינין, אעפ"י שנגמר הדין בחצות הראשון של לילה והטעם הוא לפי שעדיין הדין תלוי עד יום שמיני עצרת לראות אם ישוב בתשובה.

והביא ראה מדברי ספר הריקאנטי פר' שלח, שכתב דאדם אחד נסתכל באור הלכנה בליל הוש"ר ולא מצא צל ראשו וחזר ובכה ושב בתשובה, וחזר וראה צל על ראשו, כי חזר הצלם לראשו, ולכן הזהיר האריז"ל שם, לעסוק בתורה ובתשובה ובתפילה לא רק בליל הוש"ר אלא גם בכל יום הוש"ר, כי יכול עי"ז להציל עצמו ולקרוע גזר דינו.

וע"ש עוד בשער הכונות דיש אומרים דהפתקין נמסרים ביום ה' והדין נמשך גם בשמיני עצרת.

ובקונטרס הנ"ל הביא מש"כ בספר מועד לכל חי לרבי חיים פאלאג"י זצ"ל סי' כ"ד אות א', וז"ל בספר מורה באצבע סי' ט' כתב וז"ל בימי חג הסוכות לא יסור מורא שמים מעליו, וח"ו לשמוח שמחה שאינה של מצוה, ויזכור כל אשר טרח בעשרת ימי תשובה, ועוד, כי יום הושענא רבה לקראתו, ועדיין הוא בספק עכ"ל. והביא שם עוד בקונטרס דהגר"א לופיאן זצ"ל היה מזהיר אחרי יום הכיפורים שיש עדיין דין נוסף בהושענא רבה. וידוע גם מהחת"ס שאמר שעבר את ר"ה ויו"כ, אך את הושענא רבה לא עבר, ובאמת כמה ימים לאחר מכן כ"ד תשרי נסתלק לעולם העליון.

ובמטה משה סי' תתקנ"ז הביא וז"ל וצפיהית דבש מצאתי ויאורו עיני ובמטה אשר בידי רשמתי להטעים גם לאחרים. שמעוני רעיי בואו ורעו ביום שהדין מתעורר בעולם, צריך בן אדם לעורר עצמו בתשובה ולשוב לפני אדוניו, אם זוכה בו האדם שישוב בתשובה שלימה אז קורעין לו כל הפתקים הכתובים עליו, ואם לא ישוב בתשובה שלימה תולין לו עד יום אחרון של חג אם זוכה מוטב, ואם לא יוצאים מבית המלך ונמסרים ליד הממונה על הפתקין, וכיון שנמסרו ליד הממונה ודאי עושה הדין והפתקין אינן חוזרין לבית המלך, מיד הצלם הקב"ה נעדר ממנו ולא נמצאו אצלו, וביום שנסתלק ודאי פסק המלך גמר דין עליו ויטעום כוס של מות וכו' ע"ש מש"כ בענין הצל.

לימוד התורה בליל הושענא רבה

כתב המ"ב סק"א מהמג"א בשם שבלי הלקט, נוהגים ישראל להיות נעורים בליל ערבה וכבר נדפס הסדר.

וז"ל השבלי הלקט סי' שע"א, ויש שנוהגין בליל יום ערבה להיות ניעורין כל הלילה ויושבין ועוסקים בתורה, מתחילין בראשית והולכין עד וזאת הברכה לפי שביום המחרת צריכים להשלים התורה ואם יש מי שלא הסדיר פרישיותיו עם הציבור כל אחד ואחד בשבת הרי הוא סודרן עתה וכו', ע"ש.

ועי' כף החיים אות ג' מש"כ בטעם להיות ניעור כל הלילה יען כי בו נידונים כל הנבראים, וע"ש עוד.

ובביכורי יעקב סק"ד כתב נוהגין ישראל להיות ניעורין בליל ערבה ולומדים סדר התיקון שהוא משנה תורה עם כל תהילים עם י"ה ומאמר זוהר

הושענא רבה - זמן דין

כתב במטה משה סי' תתקנ"ז בשם המדרש, אמר הקב"ה לאברהם אני יחיד ואתה יחיד אתן לבניך יום המיוחד לכפר בו עוונותם וזהו הושענא רבה. פירוש, שמי אהיה, גימטריא כ"א, ואתה בכ"א - עשרה דורות מאדם ועד נח וי' דורות מנח ועד אברהם, והושענא רבה כ"א ימים לחודש תשרי. אמר לו הקב"ה לאברהם אם אין כפרה לבניך בראש השנה יהיה ביוה"כ ואם לאו יהיה בהושענא רבה וכו'.

ובספר שבלי הלקט סי' שע"א כתב וז"ל יום ערבה [הושענא רבה] הוא יום חתימת הדין כיום הכיפורים, כדתנן ובחג נידונין על המים שבו היו מסיימין ניסוך המים.

ובהערה שם הובא בשם שבלי הלקט הקצר וז"ל ואני שמעתי שיש קהילות הקודש שאומרים ביום הושענא זכרנו לחיים וכן מי כמוך זכור רחמין וכו' ואבינו מלכנו וכו' עכ"ל. ובספר המגיד ה' אתרוג סי' ל"ח כתב וז"ל כי בהושענא רבה מקיימים חתימת שלשת הספרים הפתוחים בר"ה לפני הקב"ה ונחתמים ביוה"כ ובהושע"ר תכלית כפרה עכ"ל.

ובביכורי יעקב סי' תרס"ד סק"ט ע"ד השו"ע דנוהגים בהושענא רבה להרבות במזמורים כמו ביו"ט, ולהרבות קצת בנרות כמו ביוה"כ לפי שבחג נידונים על המים, כתב שיש להוסיף בזה טעם גם עפ"י המבואר בזוהר ובספרי האריז"ל ז"ל דבליל הושענא רבה קודם חצות הוא עת חיתום הפיתקין של פסק בני אדם וכו', וביום הושענא רבה נמסרין הפתקין לשלוחי ב"ד של מעלה, וביום שמיני עצרת ניתן לשלוחין רשות לעשות הדין שנמסר להם, ולכן בימים הקדושים האלה יקיים וגילו ברעדה ואל ימשול בתענוגים לבד את בשרו להשליך תורה ומצות אחר גיוו עכ"ל.

וע"ע סידור יעב"ץ סדר ליל הושענא רבה שכתב וז"ל ליל הושענא רבה הוא ליל חותם מלכות בידוע שבו נמסרין הפתקים ליד הרצים בשליחות, אמנם לא נשלם לגמרי עד שמ"ע, וע"ש שהביא דברי הזוה"ק בזה בפר' אמור ופר' צו.

בכף החיים אות ח"י ובקונטרס עניני חג הסוכות (להגר"ה קרלינשטיין זצ"ל) הביאו דברי האריז"ל בשער הכונות דרוש ו' שהקשה סתירה בדבר הזוהר הקדוש דבתחילה מבואר שם דהחיתום הוא בהוש"ר, ואילו אח"כ איתא שם בזה"ל תליין ליה עד ההוא יומא בתרא דעצרת דהוא תמינאה לחג, ואי עבד תשובה שלימתא לקמי מאריה אתקדעו. משמע שהדין בשמיני עצרת. ותירץ האריז"ל דעיקר הדין נידון ונגמר בחצות [פי', בחצין] הראשון של ליל הוש"ר ובעת חצות לילה נגמר הדין, ועיקר הדין שנידון העולם עתה הוא להמסר הפתקין שנחתמו בנעילת יוה"כ אותם שלא חזרו בתשובה כל הימים שמן יוה"כ עד הו"ר ונמסרין ביד השלוחין לפעול הדין והמשפט למי שנתייב, אבל אף על פי שנמסרו הפתקים בידם לא ניתן רשות לפעול המשפט והעונש הכתוב באותם הפתקים עד ח' עצרת כדי לתת עוד זמן אל החוטאים שישובו בתשובה ביום ההוא של הו"ר יום אחרון של לולב וסוכה, ואם ישובו יחזרו לקחת הפתקים מידם ואם לאו אין עוד תקנה מאז ואילך וכו', אבל ודאי

הושענא רבה יום דין על המים זמן שמחה

כתב בשו"ע סי' תרס"ד סעי' א' ביום השביעי שהוא הושענא רבה נוהגים להרבות במזמורים כמו ביום טוב וכו' ומרבים קצת בנרות כמו ביום הכיפורים וכו' לפי שבחג גידונים על המים. ובט"ז הוסיף לפי שבחג גידונים על המים וכל חיי האדם תלויים במים והכל הולך אחר החיתום, והובא במ"ב סק"ז. וע"ע ביהגר"א ד"ה כתבו, שכתב שאז גמר דין של האדם גם כן על המים שהמים חיים לעולם וכו'. וע"ש ביהגר"א ד"ה ביום השביעי שכתב דכן תנן במסכת ר"ה, נסכו מים לפני בחג כדי שיתברכו לכם גשמי שנה, ואנן קיי"ל כרבנן דניסוך המים הוא רק ז' ימים וא"כ סוף הניסוך היה בהו"ר, וכיון דהכל הולך אחר החיתום יש לנהוג מעט כיו"כ.

והוסיף הגר"א, ועושין ג"כ כמה דברים של שמחה כמו ביו"ט כדמצינו בסוכה דף מ"ה. שבהו"ר היו מרבין בשמחה דתנן מיד התינוקות שומטין את לולביהם ואוכלין אתרוגיהם, ופירש"י שכן נהגו משום שמחה. וכן כל הד' פרקים שנידונים בו בפסח על התבואה בעצרת על הפירות בחג על המים בר"ה נידון האדם, הכל הוא ביו"ט וכמש"כ במדרש אין אומה כאומה זו שידעת אופיה של מלך, בנוהג שבעולם אדם יודע שיש לו דין לובש שחורים וכו' אבל ישראל אינן כן אלא לובשין לבנים ואוכלין ושותים ושמים. (עפ"י ביאור דמשק אליעזר).

טעם התרת אגד הלולב

ונוהגים להתיר בו אגודות של לולב - שו"ע שם. וכתב הב"ח דהטעם הוא משום דהנענוע הוא כדי לעצור טללים רעים ורוחות רעות, וכשסתר איגודו מנענע בו ביותר, וכיון שעשוי הוא גמר החתימה למים מתירין אגודו כדי לנענע בו היטב. ובלבוש כתב דעיקר הטעם הוא להרבות השמחה, שיש בו יותר שמחה כשמנענעים בלי אגודה.

חבטת הערבה רמז לביעור הדין, ומשום שמחה

ונוטלים ערבה ביום זה וכו' וחובט בה על הקרקע או על הכלי וכו' - שו"ע שם סעי' ב-ד. וכתב השל"ה (עמ' עב) וז"ל ולפי שבימים זה הוא תשלום הדין לפיכך מצות היום בערבה, וחובטין אותה בארץ כלומר לבער הדין שלא ימצא ולהורידו עד עפר, והערבה דומה לשפתים לרמז לנו כי היום ההוא סיום הדין ותשלום לשון הרע, כי ביום הזה יוצאים פסקי דינים מאת המלך ונותנים לבעל הדין להשלים את הדין וכו'. וע"ע אליהו זוטא על הלבוש סק"ג. ובלבוש סעי' ג' כתב ע"ז וכל המנהגים הללו שעושין בחג הם משום שמחה דכתיב ושמחת בחגיך כמו שעשו בו שמחת בית השואבה כמוזכר בגמ' לומר שלא נהיה כפויי טובה ונשבח ונשמח לפניו יתברך על ריבוי שפעת הטובה שהשפיע לנו שבירך את השנה שעברה בתבואת הארץ ובפירות האילן וכן נתפלל לפניו שיהיה כן לשנה הבאה או יותר טוב ממנו עכ"ל.

וע"ע שלמי תודה עמ' תתקכ"ג בשם תשובת הגאונים "שערי תשובה" סי' ש"מ שהביא תשובה מרב צמח גאון ז"ל שכתב וז"ל: ושאלתם לענין ערבה שחובטין אותה בקרקע מהו, (פי' מה טעם יש בזה), הכי חזינן, דערבה דומה לשפתים והיא באה לכפר עליהם, מכאן ולהלאה "יתן בעפר פיהו אולי יש תקוה", ומשמא דקדמונים אמרו, חביטא אמאי, (פי' מה טעם יש בה), משום "כל כלי יוצר עליך לא יצלח וכל לשון תקום אתך" וגו', משום דעד כאן ביומין אלין השטן מקטרג, וישראל ביומין אלין דנפיש מצות מבטלי ליה, (פי' כיון דתקיפי במצות כדאיתא בר"ה י"א ב', אין השטן יכול לקטרג כנגדם), מכאן ולהלאה כל שפה דיקום עליהו לא יכול לשלטה, ויהא נפיל בארעא, (פי' דלשם זה חובטין הערבה, לרמז שכל פה שיקום עלינו לקטרג לא יוכל לשלוט בנו ויפול לארץ), ע"כ. וע"ע רוח חיים ריש מסכת אבות והג"ה בשם עשרה מאמרות בענין חביטת הערבה.

סעודת יו"ט בהושענא רבה

כתב במגילת המאור (גר' ג' כלל ד' ח"פ פ"ז) וביום האחרון של חול המועד מחג הסוכות נקרא הושענא רבה. וליל שביעי נקראת ליל החותם, לפי שבחג גידונים על המים והכל הולך אחר החתום. ויש אומרים שהוא גם כן חותם חיי

וכו', והמדקדקים עוסקים במשנה תורה קודם חצות ובתהילים אחר חצות דוקא שכן הוא עפ"י הסוד.

וע"ש עוד בכף החיים דיש שנהגו לאחר חצות קרוב לאשמורת הבוקר שאומרים סליחות. [היינו דאף שזהו לאחר גמר הדין, מ"מ עדיין תשובה מועיל לקרוע הדין וכדלעיל].

ועי' בספר מעלות הסולם (על הגר"א מוילנא) הערה י"ג (א) וז"ל וכן שמעתי ע"ד אמירת הסליחות בהושענא רבא שנהגו לאמרם בוילנא בביהכ"נ הגדולה בלילה מפני מעשה שהיה כמפורסם, והגאון רצה לבטלם מפני שמחת יו"ט וכו', וכל הלילה בהו"ר היו שמחים אצל הגאון ברוב עוז שמחת בית השואבה ונתערב פתאום שמחתו כי מת אחד פתאום בלילה ההוא בבית הגאון בעת שמחתו ומאז נמנע ושב ממחשבתו.

ובשל"ה מסכת סוכה (ח"א עמ' ע"ו) כתב וז"ל תיקון ליל הושענא רבה נוהגין בא"י כמו ליל שבועות ועוסקים כל הלילה בתורה גם בתפילות וכו', והכל כדי לעורר הלבבות לתשובה. והטבילה עושים ביום שלפני הושענא רבה כדי שיהיו פנויים כל הלילה לתורה ולתפילה ולשירות ותשבחות אשרי העם שככה לו. ועי' מ"ב סק"ח בשם האחרונים דטוב יותר לטבול מבערב כדי ללמוד כל הלילה בקדושה.

כתב ביסוד ושורש העבודה שער האתון פרק ט"ו הנה גודל התיקונים הנעשים בעולמות העליונים על ידי לימודינו בלילה הזה הובא בכתבי האריז"ל המאמרים מזוה"ק ע"ז וכו', לכן יזהר האדם למעט באכילה בסעודת לילה זו בכדי שיוכל להיות ניעור כל הלילה לעשות התיקון כי האכילה מביא לידי שינה. וע"ש עוד בסדר הלימוד בלילה, ובענין אמירת תהילים עם הציבור ובכונה עצומה בכדי שיהא אמירתו חשובה לכפרת עוונותיו וכו' ע"ש. ויזהר האדם מאוד בליל זה בכונת אש"ר וכו'.

ובטעמי המנהגים אות תתי"ג כתב טעם שבלי ל הו"ר ניעורין כל הלילה ואומרים כל ספר תהילים מצד שהוא אושפיזא דדוד המלך ע"ה וכו' ע"ש.

נמצינו למדים חשיבות הלימוד בלילה זה, ולדאוג להיות פנוי לזה, ואף מי שקשה לו להיות ניעור כל הלילה, יראה עכ"פ לעסוק בתורה עכ"פ בחצי הראשון של הלילה עד חצות, ולא להפסיד זמנו בדברים אחרים. עי' הלכות חג בחג ד' מינים פי"ב הערה 1.

טעם שנקרא הושענא רבה

כתב הלבוש סי' תרס"ד א' יום חמישי של חול המועד שהוא שביעי של סוכות קורין אותו הושענא רבה, לפי שמרבין בו בערבה. וע"ע מטה משה סי' תתקנ"ז (הנ"ל) ובאליהו רבה.

ובטעמי המנהגים אות תתי"א כתב וז"ל טעם שאנו קורין ליום גמר החתימה יום הושענא רבה וכו', דהכונה הוא הושע נ"א, היינו הושיע לנו לקבל צעקתינו בנ"א ימים מן ר"ח אלול עד היום ההוא, ג"כ הושע נא ביום הנ"א יום גמר החתימה ומסירת הפתקין לטובה ולרחמים ולחיים ולשלום ולגאולה שלימה לישראל אמן. וע"ע כה"ח סי' תרס"ד אות א'.

בספר שיחת התחזקות (דברים) הביא מהבני יששכר שביום זה הש"י משפיע את כל הקדושות של כל הנ"א יום שמר"ח אלול עד עתה, ולכן זועקים הושע "נא", שהש"י יושיע כעת את כל הנ"א יום שימלא אותנו עם כל הקדושות והסגולות וההשפעות והמתנות שהש"י רצה להשפיע עלינו במשך כל הנ"א ימים האלו, ואת כל זה אפשר לקבל בשעה זו של הקפות.

תפילה ותלמוד תורה בהושענא רבה

כתב ביסוד ושורש העבודה שאר האיתון פרק ט"ו וז"ל יזהר האדם מאוד מאוד בכונת התפילה ביום הנורא הזה ויתאמץ בכל התאמצות להפיג שינתו מעיניו בכדי שיוכל לתפלל בכונתו עצומה.

ועוד כתב שם ויזהר האדם מאוד מהליכה בטילה ח"ו וז"ל האריז"ל ואף ביום הו"ר ירבה בתורה כי בו ביום מוסרים השט"ח של גזר דין ביד הממונים להעניש וכו'.

אדם, ורמזו הרמב"ן בפסוק סר צלם מעליהם. (במדבר יד, ט), וכן עמא דבר. ומרבין בסעודתו כמו ביום טוב וכו', ונוטלים בו ערבה חדשה זכר למקדש וכו'. [ושמעת, שיש בה סגולת שמירה למתכוין בה בסכנת דרכים. והכל כפי כושר מעשיו וטוב כונתו והבוטח בה' בצל ש-די יתלונן]. עכ"ל.

ועי' בשלמי תודה סי' פ"ו אות ד' שהביא עוד מספר מועד כל חי להגר"ח פלאגי ז"ל בדיני הו"ר סי' כ"ד אות כ"ז שכתב בשם ספר נוהג כצאן יוסף, דמרבין בסעודה ביום זה להורות שהוא בטוח שזכה בדין שמים, ובכל דרכין דעוהו, ומכל מקום יעשה הסעודה מבעוד יום בגלל הלילה שהוא יום טוב. [וע"ע בערוך השולחן סי' רמ"ט ס"ז ובסי' תרס"ד סי"ג ובשלמי תודה שם מש"כ לגבי זמן הסעודה].

וביסוד ושורש העבודה כתב ואחר הסעודה ילמוד על השולחן וברכת המזון בכונה עצומה.

תפילה מנחה

להתפלל תפילת מנחה בזמנה עם הציבור בבית הכנסת ולא כהמון העם רובא דרובא מאחרין זמן תפילת המנחה ביום הו"ר יום הנורא הזה, גם מתפללין בביתם ביחידות במרוצה ובבהלה, אוי לאותה בוושה, לכן יזהר האדם מאוד בזה – יסוד ושורש העבודה.

תפילה ביציאה מן הסוכה

כתב הרמ"א סי' תרס"ז, יש שנהגו כשהיו יוצאים מן הסוכה היו אומרים "יהי רצון שנזכה לישב בסוכה של ליתן". ויש נוסחאות שאומרים "יהי רצון שזכינו לישב בסוכה זו, כן נזכה לישב לשנה הבאה בסוכת עורו של ליתן". ועי' שלמי תודה סי' פ"ו אות ו' שהביא שיש שהקפידו שלא לומר לשנה הבאה דמשמע דקאי על סוכות של שנה הבאה, והרי בסוכות אין יוצאין יד"ח בסוכה שנעשה מעורו של ליתן, וע"ש מש"כ בזה. והביא דבסידור בית יעקב להיעב"ץ הנוסח "כשם שקיימתי וישבתי בסוכה זו כך אזכה לישב בסוכת עורו של ליתן. לשנה הבאה בירושלים. וע"ש עוד מש"כ בביאור ענין תפילה זו.

[וע"ש עוד בסידור יעב"ץ שהביא מספר יסוד יוסף עוד תפילה כשיוצא מהסוכה: רבונא דעלמא, יהא רעוא מן קדמך, שאותן מלאכים הקדושים השייכים למצות סוכה, ולמצות ד' מינים לולב ואתרוג הדס וערבה, הנוהגים בחג הסוכות הם יתלו עמנו בצאתנו מן הסוכה, ויכנסו עמנו לבתינו לחיים ולשלום, ולהיות תמיד עלינו שמירה עליונה ממעון קדשך, ולהצילנו מכל חטא ועון ומכל פגעים רעים, ומכל שעות רעות המתרגשות לבא לעולם, ותערה עלינו רוח ממרום, ותחדש כליותנו לעבדך באמת באהבה וברירה, ונתמיד מאד בלימוד תורתך הקדושה ללמוד וללמד, וזכות ארבעת מינים ומצות סוכה יעמוד שתאריך אפך עד שובינו אליך בתשובה שלימה לפניך, ונתקן כל אשר פגמנו, ונזכה לשתי שולחנות בלי צער ויגון, אני ובני ביתי ויוצאי חלציי, ונהיה כלנו שקטים ושלווים דשנים ורעננים, ועובדי השם באמת לאמתו כרצונך הטוב, בכלל כל בני ישראל. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ד' צורי וגואלי].

כתב השל"ה ראיתי מבני עליה שהיו מנשקין המצות והמרור וכן הסוכה בכניסתו וביציאתו וכן ארבעה מינים שבלולב והכל לחבוב המצוה ואשרי מי שעובד ה' בשמחה – מובא בבאר היטב סי' תע"ז סק"א ובמ"ב שם ס"ק ה.

שמחה בשמיני עצרת

כתב היעב"ץ בסידורו בית יעקב [בדיני שמיני עצרת אות י"ט] שמחים ביום טוב זה ביותר, כי הוא לשמחתן של ישראל בפני עצמן עם הקב"ה, כמו שארז"ל (רש"י כט. לו). אמר הקב"ה לישראל בבקשה מכם עכבו עמי יום אחד שקשה עלי פרידתכם. ובפרק החליל (סוכה נה:) איתא הני ע' פרים כנגד מי, כנגד ע' אומות, פר אחד כנגד אומה יחידה, משל למלך שעשו לו עבדיו סעודה גדולה, ליום אחרון אמר לאוהבו עשה לי סעודה קטנה כדי שאהנה עמך. ולכך מצוה לאכול בו בשר יותר מבחג עכ"ל. וע"ש עוד מה שהביא מהזוהר.

ולעיל שם בסדר ליל הושענא רבה הביא דברי הזוה"ק פר' צו: ובסוף הדברים שם איתא, תא חזי וכו', [עפ"י תרגום מתוך מדבש], בא וראה כי ביום הזה של הושענא רבא מסיימים האומות את קבלת הברכות שלהם, שקבלו על

ידי השבעים פרים שהקריבו עליהם בשבעת ימי חג הסוכות, ומעתה הם מתחילים בהנהגת הדין, אבל ישראל ביום הזה מסיימים את הדינים שלהם, ועתה הם מתחילים בקבלת הברכות, כי ליום האחר שהוא שמיני עצרת הם מזומנים להשתעשע עם המלך ב"ה, כדי לקבל ממנו ברכות לכל ימות השנה, ובאותה השמחה לא נמצאים עם המלך אלא ישראל בלבדם, ומי שיושב עם המלך, והמלך לוקח אותו לבדו לשבת עמו, כל מה שהוא רוצה שואל ומבקש, וניתן לו מבית המלך, ועל כך ישראל מתחילים עתה את קבלת הברכות, והעמים מסיימים ולא מקבלים עוד ברכות ועל זה נאמר אהבתי אתכם אמר ה' וגו'. מבואר בכל זה דבחג שמיני עצרת יש שמחה מיוחדת שכביכול אנו נמצאים לבד עם הקב"ה, וגם דאפשר לזכות בתפילה במיוחד ביום זה.

ובספר מעשה רב – הנהגות הגר"א ה' סי' רל"ג כתב וז"ל הגאון ז"ל היה שמח מאוד בחג הסוכות, וביותר בשמיני עצרת, כי הוא יותר יום שמחה מכל ימי החג עפ"י הסוד, ואומרים פיוטים ברנה וקול זמרה "האדרת והאמונה", "ויאתיו", "תתברך ותשתבח", שבמעמדות אחר אני מאמין, וכיוצא בזה מפיוטים ושמחים שמחה גדולה, ע"כ. ובספר תוספת מעשה רב (מתלמידו בעל הגאון יעקב) באות ס"ו כתב שאמר הגר"א שעפ"י הסוד הוא יום קדוש ושמחה, שכל שבעת ימי החג הקרובות הן כנגד שבעים אומות ושבעים שרים, אשר לא כן יום שמיני עצרת שהוא דוגמת עולם הבא לעתיד לבא, שלא יתערב זר בשמחתנו ע"כ.

וע"ע מאירי (ע"ז ה:) שכתב דביום טוב אחרון של חג היו מרבין הרבה בשמחה, והיו מושכים ידיהם בראשון מצד שהיו רגילים להרבות באחרון, מחמת מה שהיו מקובלים שכל ימות החג מקריבין על שם האומות שבעים פרים, ובשמיני עצרת היו מקריבין על שם ישראל לבד, ומתוך כך היו מרבין בסעודה ובשמחה.

ובספר מועד לכל חי להגר"ח פלאגי (סי' כה אות א') כתב וז"ל מאוד מאוד יזהר בתפילות שמיני עצרת לאומרים בכונה גדולה, כי מלבד וכו' והכל תלוי ביום הזה. עוד בה כי אין בכל אלו הימים יום רצון לה' לשמוע ה' תפילתו בכל מה דבעי כיום הזה וכמו שאמרו בזוה"ק סדר צו (הנ"ל) וז"ל ובהוא חדותא לא משתכחי במלכא אלא ישראל בלחודייהו, ומאן דיתבי עם מלכא ונטל ליה בלחודייהו, כל מה דבעי שאיל ויהיב ליה עכ"ל. הנה מבואר מלשון הזוה"ק דכל מה ששואל מהקב"ה, מקבל תפילתו ועושה בקשתו, וא"כ מן הראוי להיות כל היום מתבודד עם קונו, ללמוד בתורה ולעתור ולרצות לפני ה' שישמע תפילתו ויעשה בקשתו וזה ברור, וכן אמרו בזוה"ק סדר נח (דף סג:) ובעוד דאיהו בלחודי עם מלכא, שאיל ליה כל צורכיו ויהיב ליה, ע"כ.

תשובה בשמיני עצרת

עוד כתב בסידור בית יעקב (אות כ"א) יזהר מאוד ביום זה לפשפש במעשיו. ועי' גם ביסוד ושורש העבודה (שער האיתון פרק טז) שכתב וז"ל ויזהר האדם מאוד מאוד ביום זה לפשפש במעשיו היטב, כי עיקר מסירת הגזרי דין של האדם הוא ביום זה, כמבואר במאמר זוהר הקדוש הנזכר לעיל, שאע"פ שנמסרו הפתקין ביום הושענא רבא, עדיין לא ניתן רשות להשלוחין לפעול דבר עד שמיני עצרת, שביום הזה אם לא עשה תשובה גמורה ואמתית, נותנים רשות לשלוחים של מעלה שקיבלו הפתקין מאתמול שיעשו ויענישו כפי מה שכתוב בפתקין. (עי' בזה לעיל עניני הוש"ר). וע"ע קונטרס (הנ"ל) בעניני סוכות ושמ"ת שכתב וז"ל, ויש אומרים דזמן החיתום הסופי הוא ביום שמיני עצרת בשעת תפילת גשם, אשר כידוע אינה רק על גשם אלא על כל ההשפעות של גשמיית על כל השנה הבעל"ט. (א.ה.) ואולי מקור יסוד הדברים הוא ממה שהביאנו לעיל בעניני הוש"ר משער הכוונות ד"א דהדין נמשך גם בשמ"ע. ועי' בליקוטי הגר"א על תהילים פרק לדוד ה' אורי (כו.ט). (ומובא בליקוטי הגר"א על מועדים סוכות עמ' תקי"א), וז"ל אל תט באף עבדך וגו', אמר כנגד חג שמיני העצרת שהוא חלוק בפד"ק קש"ב, ובו גמר חתימה לכל הדינין, לפי שבו מזכירין גבורות גשמים אז נתגלגל הדינים והגבורות, ועל זה ביקש אל תט באף עבדך שלא תטה לצד שמאל בחובי. עזרתי היית וכו' עכ"ל ע"ש.

שמחת תורה והקשר עם שמיני עצרת

כתב הרמ"א (סי' תרס"ט סעי' א') וקורין יו"ט האחרון שמחת תורה לפי ששמחין ועושין בו סעודת משתה לגמרה של תורה וכו' ועוד נוהגין במדינות אלו להוציא בשמחת תורה ערבית ושחרית כל ספרי תורה לגמרה של תורה וכו' ועוד נוהגין במדינות אלו להוציא בשמחת תורה ערבית ושחרית כל ספרי תורה שבהיכל ואומרים זמירות ותשבחות כ"מ לפי מנהגו, ועוד נהגו להקיף עם ספרי התורה הבימה וכו' הכל משום שמחה. וכ"כ הטור וקורין אותו שמחת תורה לפי שמסיימין בו התורה וראוי לשמוח בסימנה וכו'.

וע"ע בספר יסוד ושרש העבודה (שער האיתון פרק ששה עשר) שהביא מהזהר הקדוש פר' פנחס וז"ל [בתרגום], וביום השמיני עצרת, פר אחד איל אחד - הרי העמידוהו בעלי המשנה משל למלך שהזמין אורחים וכו'. ונוהגין ישראל לעשות עמה שמחה, ונקראת שמחת תורה, ומעטרים את ספר התורה בכתר שלו וכו' ע"ש עוד.

ועי' בשפתי חיים (מועדים ח"א) מאמר "שמיני עצרת - שמחה מתוך דביקות" (עמ' ר"ד) שביאר ענין הקשר שבין שמחת תורה לשמיני עצרת, דשמיני עצרת הוא יום שכולו דביקות בהקב"ה, ואין דבר נשגב לידבק בהקב"ה יותר משמחה בתורה שנתן הקב"ה לעמו. וע"ע שלמי תורה סי' צ"א אות ד' ליישב עד"ז קושיית הקר"א מו"ק דף ח: על תקנת קדמונינו לסיים התורה בשמ"ע, והא אין מערבין שמחה בשמחה, אלא הביאור כנ"ל דעיקר ענינא דשמחת תורה הוא בדביקות שיש בין ישראל להקב"ה ביום זה, והוא ע"י התורה ושמחתה, כמו שאמרו במדרש רבה (שה"ש א, ל"ב), עה"פ זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו, כך בתורתך, כך בישועתך, וע"ע ילקוט [סוף פרשת פנחס אות תשפ"ב] שמבואר שקאי על שמיני עצרת, א"כ נמצא דע"י שמחתה של תורה מתקיימת שפיר דין השמחה דיום שמיני עצרת, וכמו שאמר בעל החפץ חיים לתלמידיו ששמחה זו שאנו שמחים עם התורה היא היא מצות היום דשמחת יו"ט, וא"כ שפיר לא מיקרי עירוב שמחה בשמחה ע"ש.

מעלת השמחה בתורה

כתב בדרכי משה סק"ז וז"ל, כתב המהרי"ק (שורש כ"ו) בשם תשובת הגאונים, דביום שמחת תורה רגילים לרקוד בו אפילו זקנים בשעה שאומרים קילוסים לספר תורה, אע"פ שאין מרקדין ביום טוב משום כבוד התורה נהגו היתר, ע"כ. והביאו במ"ב ס"ק י"א, והוסיף שם בשם ה"בכורי יעקב" בסק"ט, ולכן יש להתאמץ בזה לרקד ולזמר לכבוד התורה, כמו שכתוב גבי דוד המלך ע"ה "מפוז ומכרכר בכל עוז לפני ה'", וכן כתבו משם האר"י ז"ל ובוזה מקבל הארת התורה וקדושה עלינו, והעידו על האר"י ז"ל שאמר, שהמעלה העליונה שהשיג באה לו, על ידי שהיה משמח בכל עוז בשמחה של מצוה, ואל יאמר אדם אין זה כבודי וכבוד התורה לרקד לפני המון עם כאחד הרקים, שהרי זה היה חטא מיכל בת שאול, שהשיב לה דוד המלך ע"ה "ונקלותי עוד מזאת" וגר', עכ"ד הבכור"י. וע"ע רמב"ם סוף הלכות לולב פ"ח הט"ו.

ועי' עוד בסידור בית יעקב להיעב"ץ (סדר ההקפות עמוד שס"ד) שהביא מכתבי האר"י שכתב וז"ל: ראיתי למורי, שהיה הולך לפני הספר תורה מרקד ומרגן ומסבב עמם בשמחה גדולה כל יכלתו, ואחר כך כשהיו הולכין לבית הכנסת אחר והיו עושין ג"כ הקפות עם הספר תורה היה סובב עמם מרקד מנגן ומרגן בשמחה גדולה, וכך בבית הכנסת אחר עושה כן, ע"כ.

ומה שכתב הביכורי יעקב והעידו על האר"י ז"ל שאמר, שהמעלה שהשיג באה לו על ידי שהיה משמח בכל עוז בשמחה של מצוה, כ"כ בספר "חורדים" בהקדמתו (בד"ה התנאי הרביעי) וז"ל: ולפי רוב השמחה יגדל שכרו, וכן גילה הרב החסיד המקובל מהר"ר יצחק אשכנזי זצ"ל לאיש סודו, שכל מה שהשיג שנפתחו לו שערי החכמה ורוח הקודש, בשכר שהיה שמח בעשיית כל מצוה שמחה גדולה לאין תכלית, ואמר היינו דכתיב "תחת אשר לא עבדת את ה' אלוהיך בשמחה ובטוב לבב

מרום כל", פירוש מרוב כל, מכל מיני תענוג שבעולם ומכל זהב ופז רב ואבנים טובות ומרגליות, ע"כ.

ובמ"ב שם כתב עוד, וגם על הגר"א ז"ל כתבו, שהיה מרקד לפני הספר תורה בכל כוחו. ובספר "מעשה רב" בהנהגות הגר"א הל' סוכה סי' רל"ג כתב וז"ל: ובשמחת תורה היו מקיפים הבימה עם הספר תורה שבעה פעמים, אין פוחתין מהם אבל מוסיפין עליהם, ומנגנים התשבחות וכו', והוא ז"ל היה הולך לפני הספר תורה שמח מאד ברוב עוז וחדוה, וחכמת אדם תאיר פניו כלפיד אש בוערת, ומספק כף אל כף, ומפוז ומכרכר בכל עוז לפני הספר תורה. וב"תוספת מעשה רב" סי' רכ"ב כתב, ואדמו"ר ז"ל הלך לפני הספר תורה שמח למאד, ופניו בוערות כלפיד אש, ולא היה אוחז ספר תורה בידו אך היה מספק כף אל כף ומרקד ומפוז ומכרכר בכל עוז לפני הס"ת.

ובספר "פלא יועץ" (ערך חתן) כתב, ומנהגן של ישראל תורה, שעושין חתני תורה בכל שמחת תורה, וזמן שמחה הוא לכל ישראל, ישמח ישראל בעושרו, שמחה של מצוה לגמרה של תורה וכו', ובפרט בעת שעושים השבע הקפות מנהג חסידים ואנשי מעשה לפזז ולכרכר לפני הספרים בשירות ותשבחות ושמחות וגיל, והיא סגולה נפלאה לזכות לו ולורעו לכתרה של תורה, עכ"ל. ובספר יסוד ושרש העבודה שער האיתון סוף שער ששה עשר כתב, וכבר הובא בספרים גודל מעלת האדם המרבה בכל מיני שמחות לפני הספר תורה, שבזה מעורר גם כן למעלה בעולמות העליונים הקדושים שמחה וחדוה עצומה, וכל הזהיר בשמחה של תורה ביום הזה, בטוח שלא יפסוק תורה מזרעו, עכ"ל.

וע"ע ספר שלמי תורה סי' צ"א אות ב' שהביא מספר "תולדות מנחם" בתולדות הגאון הצדיק רבי נחום מהורדנא זצ"ל (רבו של בעל ה"חפץ חיים" זצ"ל) עמוד קכ"ח שכתב, מי שלא ראה שמחת הצדיק והתרגשותו בשמחת תורה, לא ראה שמחה מימיו, סבא קדישא זה, שתמיד היה ראשו כפוף מפני מחלת השדרה, שכל רגע היו חיו בסכנה מפני מחלת בטן אנושה, שרגליו היו צבות וכבודות מפצעים אנושים, מלאות חורים ונקבים, היה מפוז ומכרכר במהירות נפלאה כילד קטן, מדלג ומקפץ על השולחנות הארוכים, ובאותה שעה מחזיק בידו אחת על בטנו להשקיש את מכאוביו הקשים, הוא היה סובב הולך במחול, מקפץ קפיצות שונות, ופיו מלא שירה ורנה לאל חי, וקולו היה נשמע מסוף בית המדרש עד סופו בהתלהבות נוראה, ברגש אדיר וחזק, וכאיש גיבור מלחמה המפקד את צבא חילו היה צועק אל הנאספים כי יקחו חלק בשמחה של מצוה, כי יסבכו בלכתם בחשק, בהתעוררות, ברגלים ממהרות, ועל כולם נחה רוח הצדיק בהתעוררות ובהשתפכות הנפש, ורוח הקודש מלאה את כל פיונות הבית, וכולם שמחו בשמחה היוצאת מקרב הלב, מעמקי הנפש, ויניעו אמות הספים לקול הצדיק הקורא "הללוהו בתוף ומחול", ובית המדרש נהפך לחמר בוער אחד, מלא אש ההתלהבות, אשרי עין ראתה כל זאת, ע"ש. ועל תלמידו רבינו בעל ה"חפץ חיים" זצ"ל, כתב בנו בספר "שיחות חפץ חיים" (ח"א עמ' לג אות כ"ח) כי בשמחת תורה היה שמח מאד בשמחתה של תורה, וזירו את המתפללים לזמר ולרקד בעת ההקפות, וגם הוא רקד עם הספרי תורה בכל הקפה והקפה. ע"ש.

עוד כתב שם, ושמעתי מאחד מבאי ביתו של מרן הגר"ז מברסק זצ"ל, כי הרב זצ"ל היה שש ושמח וטוב לב במאד בשני ימים בשנה, בשמחת תורה ובפורים, אבל שונה היה מנהגו בזה מזה, כי בפורים מיד לאחר שעבר היום חזר לחדרתו חרדת הקודש שהיתה נסוכה על פניו תמיד, לא כן בשמחת תורה אף לאחר שעבר היום עדיין היה שמח וטוב לב במאד, והיה ניכר השמחה על פניו. ושאלו אותו על כך ואמר, כי בפורים דין השמחה היא מעצם דיני היום, ולכן מיד משעבר היום הרי הוא כשאר ימים ואין עוד טעם בשמחה זו, אבל בשמחת תורה שעושים שמחה ומשתה לגמרה של תורה, בזה השמחה היא לכבוד התורה, ואינה דין רק בעצם היום, ולכן אף לאחר שעבר היום עדיין נשארה השמחה בלבו על כבודה של תורה.

לעילוי נשמת

הגה"ח צבי בן הר"ר שמואל זאנוויל הורוויץ זצ"ל

לעילוי נשמת

הר"ר מרדכי אליעזר זצ"ל בן יבלחט"א הר"ר שמואל ווייסמאן